ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ:
ВЗГЛЯД МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ РЕНТНИХ УСТАНОВОК

Бондар О.В.,
студентка 3 курсу факультету психології
Київськогонаціональногоуніверситетуімені Тараса Шевченка

Бондар О.В. УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ РЕНТНИХ УСТАНОВОК// ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ПРАКТИКАХ ВЕДУЩИХ НАУЧНЫХ ШКОЛ. – 2014. – № 5; URL: fund-issled-intern.esrae.ru/5-74

У статті описано результати дослідження впливу несприятливих умов соціалізації особистості на виникнення в неї рентних установок, які варто розглядати як перешкоду до розвитку та формування цілісності особистості. На основі теоретичного аналізу наукових робіт здійснено розгляд ключових понять даної роботи: соціалізація, фактори соціалізації та феномен «жертви». Встановлено, що несприятливі умови стихійної соціалізації є важливим, проте не єдиним фактором, що впливає на формування рентних установок особистості, потужним віктимогенним чинником виступає сім'я та особливості трудової соціалізації. Наголошено на доцільності організації такої цілеспрямованої соціалізації, яка була б спрямована на скореговування впливу несприятливих умов та формування у особистості такого до них ставлення, яке б упереджувало її віктимну активність.

Ключові слова: соціалізація; складові соціалізації та її фактори; феномен «жертви»; віктимність; віктимогенність; віктимізації;ігрова та соціальна ролі жертви.

Вступ. На сьогоднішній день у науці посилюється увага до проблем віктимності особистості, формування рентних установок та рентної поведінки. Проте, як зазначають дослідники (М. Одинцова, С. Гарькавець), не дивлячись на значну актуальність цих питань, жодне із зазначених феноменів не має чіткого свого визначення та трактування у науковій літературі, залишаючи місце для дискусій та подальших досліджень, так само і досить невизначеними є основні фактори, які впливають на їх виникнення Зокрема лишається невирішеним питання стосовно того, які ж фактори є ключовими: об'єктивні (зовнішні умови соціалізації, активність соціального оточення) чи суб'єктивні (психологічна схильність, особистісні характеристики) – у віктимізації особистості.

Під віктимізацією (від латинської «victim» - «жертва») у науці розуміють процес і результат перетворення людини чи групи людей в той чи інший тип жертви[5].З одного боку, віктимність розглядаються як досить стійка особистісна характеристика, що проявляється у вигляді небажання і нездатності відстоювати власну позицію, брати на себе відповідальність за прийняття рішень, коли контроль за своє життя перекладається на інших або певні життєві обставини, що призводить до формування «установки жертви» - «специфічної форми соціальної установки, в основі якої міститься тенденція до інфантилізації, прагнення до пасивної, вигідної адаптації до середовища з використанням неконструктивних стратегій, що перешкоджають і подовжують подолання важких життєвих ситуації»[9]. З іншого – схильність людини ставати жертвою тих чи інших обставин [6].Поряд із останнім визначенням стоїть поняття віктимогенність як наявність в тих чи інших об'єктивних обставинах соціалізації характеристик, рис, небезпек, вплив яких може зробити людину жертвою цих обставин[5].

Під соціалізацією (в рамках суб'єкт – суб'єктного підходу) будемо розуміти «розвиток і самовдосконалення особистості в процесі засвоєння і відтворення культурних надбань, що відбувається в процесі взаємодії людини зі стихійними, відносно спрямованими та цілеспрямованими умовами життя на всіх вікових етапах [6]. Відповідно до цього визначення, можна стверджувати, що, в цілому, процес соціалізації можна представити у вигляді чотирьох складових:1) стихійної соціалізації, що здійснюється в процесі стихійної взаємодії людини з суспільством і стихійного впливу на нього різноманітних, зазвичай різноспрямованих, умов життя;

2) відносно спрямованої соціалізації як процес і результат впливу з боку держави на обставини життя тих чи інших категорій громадян;

3) відносно цілеспрямованої соціалізації, що полягає у створенні суспільством і державою умов для соціалізації особистості;

4) більш-менш усвідомленого самовдосконалення людини [5].

Нас цікавить, в більшій мірі, перша складова соціалізації – стихійна, що відбувається протягом усього життя людини в процесі її стихійної взаємодії з

соціумом, оскільки в ході стихійної соціалізації людина у своєму розвитку відчуває «ненавмисний вплив соціуму»[5]., який може бути як позитивним, так і негативним, і вибудовує відповідні стратегії пристосування та відособлення у взаємодії з усім комплексом обставин свого життя, проте навіть в цьому випадку (стихійної соціалізації) людина не лишається пасивною [1].

Як вже було зазначено, для соціалізації властива наявність тих факторів, які можуть мати негативний вплив на розвиток особистості[5]. Тому, як зазначає А. Мудрик, об'єктивно можуть виникати цілі категорії людей, які стають або можуть стати жертвами несприятливих умов соціалізації. Види жертв несприятливих умов соціалізації умовно поділяють на реальні (інваліди, люди з хронічними захворюваннями або соматичними чи психосоматичними відхиленнями, сироти та інші), потенційні (мігранти, люди, які народилися в родинах з низьким економічним, освітнім рівнем), латентні (усі ті, хто не зміг реалізувати власні задатки через об'єктивні обставини соціалізації)[5].

Досить рідко, названі типи реальних жертв, є у «чистому вигляді». Поширеною є ситуація, коли «першопочатковий дефект викликає вторинні зміни в розвитку людини і призводить до перебудови життєвої позиції, формують неадекватне та хибне ставлення до себе і до світу[5]. Зокрема, варіантом такого неповноцінного ставлення є формування у сприйманні людини широкого спектру життєвих ситуації, які сприймаються нею як складні, що може приводити до формування суб'єктивного сприйняття себе як «жертви» [11].

В науковій літературі зустрічаються різноманітні визначення феномену «жертви».При їх описі більшість зарубіжних та вітчизняних дослідників звертаються до багатоманітного спектру понять: «роль жертви», «статус жертви», «комплекс жертви», «установка жертви»[7]. Так, Н. Осухова для аналізу особливостей поведінки постраждалих в катастрофах використовує поняття «позиція жертви». «Статус жертви» використовується при аналізі особистісних і поведінкових проявів хворих невиліковними захворюваннями (І. Бовіна). В більшості зарубіжних досліджень дане явище визначається роллю (Е. Берн, Ф. Перлз, М. Селігман, Дж. Рейнуоттер). Вітчизняні дослідники пишуть про «установку жертви» (Л. Пергаменщик) В. Мухіна, С. Харін визначають подібну поведінку «комплексом жертви» [7].

М. Одинцова пропонує розглядати феномен «жертви» з позиції її рольових проявів, виділяючи таким чином ігровий тип жертви та соціальний, які, укорінившись, можуть перетворюватися на постійні позицію жертви або статус [7].Ігрова роль жертви має добровільний характер. Момент усвідомлення обраної ролі відбувається не одразу, а лише після того, як людина починає розуміти, що обрана нею роль приносить користь [11].Основними характеристиками ігрової ролі жертви є: ситуативність, інфантилізм, екстернальний локус контролю, паразитизм, демонстративність, прагнення до маніпулювання. Базовою характеристикою ігрової ролі жертви

є рентна установка – «особливий стан готовності до специфічної реакції отримання вигоди (матеріальної або моральної) зі свого несприятливого становища, що здійснює деформуючий вплив на особистість і всю її поведінку[7].

Соціальна роль жертви, на відміну від ігрової, не обирається добровільно, а є нав'язаною, підкреслюючи і загострюючи певні індивідуально-характерологічні риси особистості[9]. Психологічний портрет соціальної ролі особистості містить такі особливості, як хворобливе переживання самотності (А. Хараш), репресивність, подавленість, песимістичність, пасивність (О. Хомлічева), безпомічність (Е. Забеліна), залежність (непереборна підлеглість власних інтересів, неможливість бути самостійним і вільним у виборі власної поведінки) (С. Березін), дефензивність (протилежність агресивності та авторитарності, невпевненість, орієнтація на захист, а не напад) (М. Бурно), стигматизація (наявність соціального атрибуту, який дискредитує людину або соціальну групу) (В. Янчук)[7].

Рентні установки є основною характеристикою ігрової ролі жертви [10]. Специфіка прояву рентних установок у поведінці індивіда проявляється в утилітарному підході до свого скрутного становища; в наполегливому вимаганні компенсацій; у відчутті себе особливо постраждалим і безпомічним; у фокусуванні психічної активності на страждання; у паразитичних поглядах, в інфантилізмі, безпомічності, пасивності, в локалізації контролю на зовнішній світ[10].

Отже, згідно підходу М. Одинцової, феномен жертви може бути проаналізований через рольову міжособистісну поведінку: ігрова і соціальна роль жертви. Набуваючи постійного характеру, ці ролі можуть переходити в позицію або статус жертви [7].

Об'єктом нашого дослідження є рентні установки особистості як перешкода на шляху її розвитку та формування цілісності.

Предметом - умови соціалізації як чинник формування рентних установок особистості.

Мета: дослідити вплив несприятливих умов соціалізації особистості на виникнення в неї рентних установок, які варто розглядати як перешкоду до розвитку та формування цілісності особистості.

Завдання:

1) визначити типи рольової віктимності досліджуваної групи осіб;

2) із досліджуваної вибірки виокремити групу осіб, що мають сприятливі умови соціалізації (група №1) та групу осіб, соціалізація яких відбувається в умовах, які можна за рядом причин охарактеризувати як несприятливі (група №2);

3) порівняти досліджувані групи на предмет наявності відмінностей між ними стосовно прояву рентних установок;

4) зробити висновки стосовно впливу несприятливих умов соціалізації на формування рентних установок особистості.

Гіпотеза дослідження була наступною: частота зустрічі високого показника ігрової ролі жертви, що може свідчити про наявність в особистості рентних установок, буде значно вищою у осіб з несприятливим умовами соціалізації, ніж у осіб, соціалізація яких відбувається в сприятливих умовах.

H_0- відсутні статистично значимі розбіжності між частотою зустрічі рентних установок у осіб зі сприятливим та осіб із несприятливими умовами соціалізації.

H_1- існують значні статистичні розбіжності стосовно наявності рентних установок у осіб зі сприятливим та осіб із несприятливими умовами соціалізації.

Методологічною базою дослідження були: теоретичний аналіз літератури з даного питання; анкета, спрямована на визначення осіб із несприятливими умовами соціалізації (до уваги бралися лише мікрофактори соціалізації, що мають об’єктивний, незмінний характер, зокрема аналіз був здійснений по трьом із них: склад сім'ї (повна, неповна), в якій виховувався, стан здоров’я (інвалідність, наявність хронічних захворювань, на обліку в диспансері), а також фактор трудової соціалізації (постійне місце роботи – тимчасовий заробіток), опитувальник «Тип рольової віктимності» М. Одинцової; статистична обробка даних була здійснена за допомогою SPSS. 17.

Дослідження було проведено на групі осіб, що є репрезентативною генеральній сукупності жителів України, обрані методом рандомізації. Це були особи (60 чоловік) від 14 до 65 років, обох статей, з різними освітніми рівнями, різним рівнем матеріального забезпечення та професійною спрямованістю, з різних регіонів України (Луганська, Київська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Чернігівська, Київська, Закарпатська області, АР Крим). Вікові обмеження були поставлені через наступні міркування: не бралися до уваги особи, молодші 14 років, оскільки опитувальник на визначення типу рольової віктимності розрахований на дослідження осіб старше 13 років, до того ж, варто зазначити, що в цей період лише починається формування особистості як такої.

Отже, з дослідженої вибірки (60 осіб) за допомогою анкети за обраними трьома чинниками соціалізації (мікрофаторами): неповна сім'я відсутність сім'ї, виховання іншими членами родини, інвалідність, хронічні захворювання, зареєстрованість на обліку у диспансері, постійна зайнятість, тимчасовий заробіток - було виокремлено дві групи, одна з яких містить у собі осіб, у процесі соціалізації яких не зустрічаються перераховані умови, а друга – з наявними несприятливими факторами.

До першої та другої групи увійшло по 30 осіб.

Методика та процедура дослідження. Процедура дослідження: досліджуваним (60 осіб) було запропоновано пройти два опитувальники.

Перший із них, спрямований на визначення умов соціалізації особистості, складається з 8 питань, кожне з яких має декілька варіантів відповіді. Задача досліджуваного полягала в тому, щоб обрати із запропонованих варіантів той, який характеризує її. Таким чином, дані цього опитувальника дозволили виокремити дві групи осіб: $Г_1$ – з несприятливими умовами соціалізації, до неї увійшли усі ті, у кого наявний хоча б один з перелічених факторів, визначений як несприятливий;$Г_2$ – зі сприятливими умовами соціалізації, у осіб даної групи усі перелічені умови мають сприятливий характер.

Другий опитувальник – «Тип рольової віктимності». Методика призначена для дослідження психічно здорових людей у віці від 14 років на предмет виявлення схильності проявляти той чи інший тип поведінки жертви, що виражається ігровою чи соціальною роллю жертви[7]. Опитувальник містить 32 питання, на які необхідно дати одну із варіантів відповідей: «ні», «швидше ні, ніж так», «швидше так, ніж ні», «так»[7]. Опитування проводилося опосередковано (досліджуваним пропонувалося проходити опитувальник за допомогою онлайн-форми), мало анонімний характер, досліджувані не обмежувалися в часі. Ключем для обробки результатів є простий підрахунок по парним та непарним пунктам опитувальника. Всі парні пункти «відповідають» за вираженість соціальної ролі жертви, відповідно всі непарні – за вираженість ігрової ролі жертви. Загальна сума балів, яку набрав досліджуваний, характеризують загальний рівень рольової віктимності. Що вищим є цей показник, то більш віктимною є особистість[7].

В подальшому отримані результати по двом опитувальникам були статистично опрацьовані за допомогою SPSS. За допомогою команди SelectCases булоздійснено поділ досліджуваних на групи зі сприятливими та несприятливими умовами соціалізації, наявність чи відсутність відмінностей між якими перевірялися за критерієм U–Мана – Уітні.

Отримані результати та їхній аналіз. По-перше, в ході дослідження, нами було визначено значення показника віктимності досліджуваних осіб та типи рольової віктимності. На основі даних, можна зазначити, що у 42 осіб загальний показник рольової віктимності є дуже високим (70 %), 2 особи з високим значенням за даним показником (3.3%).Це може свідчити про те, що більшість осіб досліджуваної групи мають досить низький рівень життєстійкості та смисложиттєвих орієнтацій віддають перевагу неконструктивним стратегіям поведінки у подоланні певних ситуацій, схильні знімати з себе відповідальність за те, що відбувається та погоджуватися з ситуацією, не бажаючи змінювати її. Ці особливості вказують на те, що високий відсоток осіб схильні за певних обставин ставати жертвами певних умов та суб’єктивно відчувати себе такими.

З типом ігрової ролі жертви було виявлено13 осіб (21.7%), із соціальним типом жертви - 8 (13.3%). Ці дані вказують на те, що були виявлені особи, яким

в тій чи іншій мірі властива наявність готовності до отримання вигоди зі свого несприятливого становища – рентних установок.

Наступний крок полягав у з'ясуванні можливих зв'язків між наявністю рентних установок та умовами соціалізації особистості.

З цією метою нам вдалося із досліджуваної вибірки виокремити дві групи осіб (з несприятливими та сприятливими умовами соціалізації), в кожній з яких опинилося по 30 осіб.

За допомогою критеріюU–Мана – Уітні (p = 0,05), ми перевірили досліджувані групи на предмет наявності відмінностей між ними стосовно прояву рентних установок. За загальним критерієм (сприятливі – несприятливі умови) між групами не було виявлено статистично значимих відмінностей.

Додатково було здійснено перевірку відмінностей між групами за окремими факторами соціалізації, зокрема «Станом здоров'я», «Складом сім'ї, в якій виховувався та «Зайнятістю».

За параметром «Стан здоров'я»: цілком здорова 41 особа, з хронічними захворюваннями – 14, мають інвалідність – 3, на обліку у диспансері – 2 досліджуваних. Статистично значимих відмінностей (при p=0.05) не виявлено. Проте, можна зазначити, що більша ймовірність відмінностей буде між групою осіб з інвалідністю та цілком здоровими людьми, ніж між здоровими та особами з хронічними захворюваннями. Цікавим є те, що загальний показник віктимності є майже на одному рівні як у першому, так і другому випадку. Так само і показник ігрової ролі жертви В той же час, дещо відрізняються значення за показником соціальної ролі жертви: у випадку порівняння цілком здорових осіб з групою осіб з інвалідністю за показником соціальної ролі жертви значення однакові, у випадку ж порівняння з особами з хронічними захворюваннями, у останніх значення показника є значно вищим, ніж у цілком здорових осіб.

Запараметром «неповна – повна сім'я»(N=60: n_1 =15; n_2 = 45) було встановлено значимі відмінності між досліджуваними групами за типом ігрової ролі жертви (Sig. = 0.012), за типом соціальної ролі жертви та загальним показником рольової віктимності таких відмінностей не було виявлено. Це може свідчити про те, що сім'я є потужним віктимогенним чинником, фактором формування рентних установок, оскільки саме ігровій ролі жертви властива дана характеристика. За показником «Зайнятості»(N=14: n_1 =5; n_2 = 9) такожбуло встановлено статистично значимі відмінності за типом ігрової ролі жертви (Sig = 0.028 при p = 0.05), що може вказувати на те, що несприятлива трудова соціалізація також може виступати одним із можливих віктимогенних факторів, що мають вплив на виникнення рентних установок.За типом соціальної ролі жертви та загальним показником віктимності статистично значимих відмінностей не було виявлено.

Таблиця 1

Результати дослідження

N=60		Показник віктимності		Тип ігрової ролі жертви		Тип соціальної ролі жертви	
		К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Частота	Низький	2	3,3	3	5,0	7	11,7
	Нижче середнього	1	1,7	10	16,7	7	11,7
	Середній	4	6,7	8	13,3	4	6,7
	Середній	5	8,3	13	21,7	12	20,0
	Середній	4	6,7	11	18,3	12	20,0
	Вище середнього	4	6,7	2	3,3	10	16,7
	Високий	2	3.3	2	3,3	8	13,3
	Дуже високий	42	70	-	-	-	-
		Рівень статистичної значущості					
Групова змінна	Умови соціалізації (сприятливі-несприятливі)	0,949		0,347		0,621	
	Стан здоров'я (цілком здоровий/ маю хронічні захворювання)	0,508		0,637		0,373	
	Стан здоров'я (цілком здоровий/інвалідність)	0,862		0,381		1,000	
	Сім'я, в якій виховувався (повна-неповна)	0,265		**0,012**		0,396	
	Зайнятість (працюю на постійній посаді / маю тимчасовий	0,164		**0,028**		0,376	

	заробіток)			

Висновки

1. Загальний показник віктимності досліджуваної групи є досить високим, що свідчить про значний рівень схильності досліджуваних осіб до перетворення на жертву ігрового чи соціального характеру та формування рентних установок, яка може знаходити вияв у поведінці індивіда, що виражається в утилітарному підході до свого несприятливого становища, в наполегливому вимаганні різного роду компенсацій, у відчутті себе постраждалими і безпомічними, в фокусуванні психічної активності на страждання, в локалізації контролю на зовнішній світ [10].

2. Несприятливі умови соціалізації (особливо стихійної) не доцільно розглядати як основний чинник формування рентних установок, оскільки фактори соціалізації не завжди виступають як віктимогенні. Це підтвердило наше дослідження, яке показало, що окрім об’єктивних умов на процес віктимізації особистості, напевне, впливають і інші фактори. Основуючись на існуючих даних в науковій літературі, можна зробити припущення, що цими факторами виступають індивідуально – типологічні та характерологічні особливості особистості, а також процеси відносно спрямованої та цілеспрямованої соціалізації (ставлення соціуму та державна політика)[10], останні з яких здатні скореговувати несприятливі фактори стихійної соціалізації, що може зменшувати ймовірність перетворення осіб у жертв цих умов та суб’єктивного сприймання себе як таких.

3. Було також підтверджено, що потужним віктимогенним чинником, що має об’єктивний та незмінний характер, є сім'я, в якій виховується особистість. Цей фактор може виступати чинником прийняття людиною ігрової ролі жертви та формування рентних установок. Так само, на виникнення рентних установок може впливати несприятлива трудова соціалізація, що також було підтверджено в дослідженні.

Отже, можна зробити висновок про те, що умови соціалізації (особливо стихійної) є важливим, проте не єдиним фактором, що впливає на формування рентних установок особистості. Проте, за наявності такого впливу, є доцільною організація такої цілеспрямованої соціалізації, яка була б спрямована на скореговування впливу несприятливих умов та формування в особистості такого до них ставлення, яке б упереджувало її віктимну активність(особливу внутрішню психічну активність, спрямовану на дії і вчинки, перетворення індивіда в жертву ігрового чи соціального характеру)[9].

Подальші дослідження з цього питання можна було б спрямувати на вивчення впливу інших факторів соціалізації, долучаючи до дослідження

більшу кількість осіб, поєднаного впливу суб'єктивних і об'єктивних факторів на виникнення рентних установок в рамках цілеспрямованої соціалізації.

Література:

1. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності:(монографія). /С. О. Гарькавець. – Луганськ: в-во «Ноулідж», 2013. – 175 с.
2. Мудрик А. В. Социальнаяпедагогика / Под ред. В. А. Сластенина. М.: Издательский центр «Академия». 2000. 200 с.
3. Одинцова М. А. Типы поведения жертвы. Диагностика ролевойвиктимности. – Самара: Издательский Дом «Бахрах – М», 2013. – 160 с.
4. Одинцова М. А., Радчикова Н. П. Этапы разработки опросника «Тип ролевой виктимности» // Ярославский педагогический вестник. 2012. № 1. Том II (Психолого-педагогические науки). С. 309 – 314.
5. Одинцова М. А. Психологические особенности виктимной личности // Вопросы психологии. 2012. №3. С. 3-12.
6. Одинцова М. А. Специфика проявлений рентной установки в поведении человека. // Ярославский педагогический вестник. 2010. № 2. С. 192-196.
7. Одинцова М.А. Многоликость «жертвы» или немного о великой манипуляции. М.: Флинта, НОУ ВПО «МПСИ», 2010.

References:

1. Harkavets S. O. Psykholohiia pidlitkovoi viktymnosti:(monohrafiia). /S. O. Harkavets. – Luhansk: v-vo «Noulidzh», 2013. – 175 s.
2. Mudryk A. V. Sotsyalnaiapedahohyka / Pod red. V. A. Slastenyna. M.: Yzdatelskyi tsentr «Akademyia». 2000. 200 s.
3. Odyntsova M. A. Туры povedenyia zhertvы. Dyahnostyka rolevoivyktymnosty. – Samara: Yzdatelskyi Dom «Bakhrakh – M», 2013. – 160 s.
4. Odyntsova M. A., Radchykova N. P. Этары razrabotky oprosnyka «Typ rolevoi vyktymnosty» // Yaroslavskyi pedahohycheskyi vestnyk. 2012. № 1. Tom II (Psykholoho-pedahohycheskye nauky). S. 309 – 314.
5. Odyntsova M. A. Psykholohycheskye osobennosty vyktymnoi lychnosty // Voprosы psykholohyy. 2012. №3. S. 3-12.
6. Odyntsova M. A. Spetsyfyka proiavlenyi rentnoi ustanovky v povedenyy cheloveka. // Yaroslavskyi pedahohycheskyi vestnyk. 2010. № 2. S. 192-196.
7. Odyntsova M.A. Mnoholykost «zhertvы» yly nemnoho o velykoi manypuliatsyy. M.: Flynta, NOU VPO «MPSY», 2010.

Bondar O. Conditions of socialization as a factor in the formation of rental aim.

The article described the results of the study of the impact of unfavorable socialization conditions on the occurrence of rental aim, which should be viewed as an obstacle to the development and formation integrity of the person. The key concepts of this work: socialization, socialization factors and the phenomenon of "victim". We found that an unfavorable condition of spontaneous socialization is important, but not the only factor that affects the appearance of rental aim. Family and features labor socialization is a powerful victim factor. Is emphasized advisability of such purposeful socialization, which would be aimed to correct impact of adverse conditions and the formation of personality such attitude toward them that would preempt victim activity.

Keywords: socialization; components of socialization and its factors; the phenomenon of "victims"; victimization; games and social role of victim.

Рецензенти:
Власова О.І. *– д.психол.н., професор.*
Зибцев В.М. *– к.ф.н., професор.*
Рядинська Є.М. *– к.психол.н., доцент.*